

LES VÍCTIMES OBLIDADES DE LA TRANSICIÓ

Entre el 1977 i el 1982, 134 persones van perdre la vida en mans dels cossos de seguretat de l'Estat.

Sàpiens publica, per primera vegada, la llista completa de les víctimes de la violència policial.

Homes i dones que majoritàriament van rebre trets de bala o que van morir a conseqüència de les tortures.

Després de la mort del dictador, les comissaries i les casernes no van ser depurades i els agents van actuar amb impunitat.

Text de DAVID BALLESTER

E

El primer diumenge del mes de juny del 1979, es va celebrar arreu del planeta la Jornada Internacional contra l'Energia Nuclear. Tres mesos abans, hi havia hagut un accident a la central nuclear de Three Mile Island (Estats Units), i això havia fet augmentar la consciència sobre els riscos que comporta aquesta energia. A Tudela (Navarra), els comitès antinuclears navarresos van convocar l'anomenat *Dia del Sol*, on havien de tenir lloc un seguit d'actes de caire ecologista. Malgrat que la Guàrdia Civil va establir controls per dificultar l'arribada dels assistents, s'hi van aplegar uns 5.000 participants.

GLADYS DEL ESTAL VA MORIR A TUDELA DURANT UNA MANIFESTACIÓ ECOLOGISTA PEL TRET D'UN GUÀRDIA CIVIL

Entre ells hi havia Gladys del Estal, de 23 anys, estudiant de Químiques i veïna de Sant Sebastià. Portada per la seva militància verda, el dia anterior havia participat a Hernani en una marxa infantil en bicicleta contra la construcció d'una central nuclear a Lemniz (Biscaia). L'endemà, el diari basc *Egin* va il·lustrar la seva crònica de l'acte amb una fotografia de la Gladys dalt d'una bicicleta. El que ningú no sabia era que, precisament aquell 3 de juny, ella tornaria a ser protagonista d'una altra imatge. La del seu cos inert, de bocaterrosa, envoltada de sang com a resultat d'un tret disparat pel guàrdia civil José Martínez Salas.

Què va passar per convertir una jornada pacífica en un infern? L'acte es va celebrar amb total normalitat fins a la tarda. Hi van intervenir sense problemes representants de col·lectius antinuclears, partits, sindicats i diverses organitzacions ciutadanes, tot insistint en la seva oposició a l'energia nuclear. Els caps policials havien assegurat a l'alcalde de la locali-

ARCHIVO FOTOGRAFICO HISTORICO DE LA UNIVERSIDAD DE MALAGA

blir un fons per donar suport als condemnats i llurs famílies, que va ser completat pel ministeri amb una aportació que avui dia equivaldria a un milió quatre-cents mil euros. Quan els socialistes van arribar al govern, no van interrompre els pagaments, i quan el tripijoc va ser descobert per la premsa, el van justificar amb l'argument que el respectaven perquè era un compromís adquirit pel govern anterior.

Una carta i una trucada anònima

El 1984, la família de Juan Mañas va rebre una carta anònima, que no es va fer pública fins al 2005, escrita per qui afirmava que era un membre de la Benemérita “pero no un asesino”. El remitent relatava amb detall els horrors que havien patit els tres joves, fins aleshores desconeguts: “Al principio les dieron una gran paliza, especialmente por parte del guardia Castro, perdiendo uno el conocimiento. Y entonces los mataron con un tiro de pistola a cada uno, que recibieron por separado. Posteriormente, los envolvieron en mantas viejas, penetrándolos en un Ford Fiesta en el asiento trasero, y al volante, el guardia Castro Martínez, ordenando Castillo Quero que fueran volcados en un sitio que no los viera nadie, y que se les pegara fuego para que no se conocieran los maltratos. Como el guardia Castro se destacaba, con el dinero de los pobres, ya cadáveres, que fue el que se quedó con él, le echó en San Silvestre gasolina al Ford y una

lata de cinco litros llenó, con la que luego después prendió fuego al vehículo en la carretera de Gérgal. Y antes de pegar fuego, con la metralleta de los compañeros, el guardia Castro gastó dos cargadores de 30 cartuchos cada uno sobre los cadáveres”.

Ara fa uns sis anys, també van rebre una trucada telefònica. A l'altra banda parlava qui s'identificava com un familiar d'un dels guàrdies civils coneixedors de la veritat. Va prometre que després de la mort del seu parent aniria a un mitjà de comunicació a explicar “les coses que no se sabien”. Aquesta circumstància avui encara no ha tingut lloc.

Tot i la gran insistència dels familiars en tots aquests anys, cap govern no ha volgut, cap govern no ha volgut incloure els seus noms a la llista de víctimes del terrorisme.

Alguns canvis tímids

La greu problemàtica que representaven fets d'aquestes característiques només va experimentar un canvi a partir d'inicis del 1983, després de l'aclaparadora victòria electoral socialista de l'octubre anterior. El punt d'inflexió va ser un tràgic succés que la premsa va batejar com “la tragèdia de Valmojado”. El fet va tenir lloc vora aquesta localitat toledana el 19 de febrer del 1983, quan, un cotxe va ser metrallat

AVANÇAMENT EDITORIAL
‘Las otras víctimas’

Aquest reportatge forma part d'un treball de recerca molt més ampli elaborat per l'historiador David Ballester amb la voluntat de demostrar que la Transició no va ser tan pacífica com alguns ens volen fer creure, i, al mateix temps, dignificar les persones que van perdre la vida en mans de la policia. En aquesta investigació, que ara publica l'editorial Prensas de la Universidad de Zaragoza, sota el títol *Las otras víctimas. La violencia policial durante la Transición (1975-1982)*, l'historiador català dissectiona els cossos policials i, per primera vegada, analitza i explica amb detall els 134 casos per mort policial durant aquesta etapa de la història contemporània.

INDIGNACIÓ I PACTES DE SILENCI

A l'esquerra, pintada feta després de la mort del malagueny Manuel García Caparrós (a la foto) per un tret, el 1977. A la dreta, el director general de la Guàrdia Civil, el general Aramburu Topete, amb el tinent coronel Carlos Castillo Quero, principal acusat del cas Almeria.

per agents de la Guàrdia Civil, segons la versió oficial, i com era habitual en aquests casos, per no haver obeït l'ordre pertinent d’“¡Alto!”. Producte dels trets, va morir el nen de dos anys Juan Félix Domínguez, fill d'una humil família que simpatitzava amb el PSOE.

Va ser en aquell moment que el Ministeri de l'Interior, encapçalat per José Barrionuevo, va decidir posar fi a aquests excessos i aplicar la legislació internacional. L'esperit de les noves normes implicava la limitació de l'ús d'armes de foc a situacions excepcionals i en defensa pròpia dels agents. Ara es considerava preferible no practicar una detenció si es corria el risc

LA MORT D'UN NEN A VALMOJADO VA GENERAR LA LIMITACIÓ DE L'ÚS D'ARMES DE FOC PER PART DE LA POLICIA

de posar vides en perill. De tota manera, el canvi no va ser immediat. Els anys següents, encara hi va haver força episodis d'aquest tipus, per davallar lentament fins a assolir estàndards propis de les policies d'Europa occidental.

La lluita dels familiars

En conjunt, la major part de les 134 víctimes mortals de la violència policial durant la Transició van ser ciutadans anònims. Pocs militaven en un partit polític o sindicat, i en molts pocs casos aquesta circumstància va estar relacionada amb el succés que els va costar la vida. Alguns dels crims van provocar grans mobilitzacions de protesta i agres debats en seu

parlamentària, però, un cop passada la primera onada d'indignació, la majoria van caure en l'oblit i les seves famílies van ser condemnades al silenci. Només dècades després, la tenacitat dels familiars ha comportat, en un nombre no gaire alt de casos, un precari reconeixement, davant la inexistència d'una llei d'àmbit estatal que repari el mal que s'ha fet. Només al País Basc i a Navarra s'han establert mesures reparadores, però amb la paradoxa que la indemnització atorgada equival a la meitat de la que han rebut les víctimes del terrorisme.

Les germanes de Manuel José García Caparrós, mort a Màlaga pel tret d'un agent de la Policia Armada en el curs d'una manifestació andalusista, quan tenia dinou anys, el 4 de desembre del 1977, són un clar exemple tant de l'esmentada tenacitat com de la condemna a l'ostracisme durant dècades per part de l'Administració. Una d'elles declarava que “a mi casa no ha venido nadie a preguntarnos si nos hacía falta algo, a mi padre no le han pedido perdón (...). Jamás en la vida me ha pedido perdón nadie”.

Per la seva banda, Inés Núñez, la mena que anava agafada de la mà del seu pare, Francisco Javier Núñez, l'esmentat professor bilbaí detingut i torturat, posa el dit a la nafra quan parla dels anys de patiment en silenci: “El Gobierno español tiene la obligación legal para con estas víctimas, pero sobre todo ética y moral (...). Nada puede justificar lo que nos hicieron (...). No somos víctimas de segunda, no somos daños colaterales: todas las víctimas tienen los mismos derechos, somos personas concretas con nombres y apellidos cuyos derechos humanos fueron pisoteados por quienes debían protegerlos”.

PER SABER-NE MÉS... Entre les obres que tracten la violència institucional durant la Transició, destaquem *Vides truncades. Repressió, víctimes i impunitat a Catalunya, 1964-1980*, de David Ballester (Publicacions de la Universitat de València, 2017); *El mito de la transición pacífica. Violència y política en España (1975-1982)*, de Sophie Baby (Akai, 2018); i *La transición sangrienta. Una historia violenta del proceso democrático en España (1975-1983)*, de Mariano Sánchez Soler (Península, 2018).

DAVID BALLESTER
Doctor en Història Contemporània
CEDID-UAB